

Христина Ніколайчук

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Кафедра польської філології

Аксіологічний компонент значення польських фразеологізмів на позначення періодів людського життя

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантика, системні і контекстні конотації, позитивна і негативна конотації

Keywords: idiom, semantics, systemic and contextual connotations, pejorative and ameliorative values

Людська екзистенція немислима без одного з базисних понять дійсності – часу як фундаментальної категорії людської свідомості та об'єктивно-реальної форми існування матерії. Довколишній світ і своє власне життя людина пропускає крізь призму часової міри, що відображається, зокрема, й у мовних засобах. Серед праць, присвячених аналізу польської лексики і фразеології на позначення часових понять, виявлено незначну кількість досліджень, зокрема М. Бжозовської (польські найменування місяців) (Brzozowska 2009: 123–125), Ч. Лахура (прийменниково-іменникові групи *pod wieczór, pod jesień, nad świtem, nad ranem*) (Lachur 1997), А. Рабчук та К. Кузь (фразеологізми з компонентами *dzień, noc, wieczór, rano, świt*) (Rabczuk, Kuś 2008), Т. Мальца (ФО *na okrągło*) (Malec 1985)). Проблема фразеологічного найменування віку людини у польській мові знаходить фра-

гментарне наукове висвітлення: нам відомі праці М. Вольни (Wolny 2003) і М. Потент-Амброзевіч (Potent-Ambroziewicz 2013) (дослідниці проаналізували деякі з фразеологічних одиниць (далі ФО) на позначення старості), Ю. Сагатої (ФО *cielęcy wiek, cielęce lata, stary cap*) (Сагата 2013)¹. А тим часом аналіз польських ФО на позначення періодів людського життя може допомогти з'ясувати особливості мовної картини світу поляків, зокрема ставлення носіїв цієї мови до етапів людського життя: дитинства, молодості, середнього віку і старості.

Вихідною базою дослідження є 204 нормативні польські ФО (разом з варіантами) на позначення періодів людського життя, виокремлені на підставі дефініцій 14-ти польських фразеологічних та загальномовних, а також тематичних лексикографічних джерел². Метою статті є порівняльний аналіз словникових і контекстних конотатем досліджуваних одиниць, які виражають особливості емоційно-оціночного сприйняття різних життєвих періодів людини. Особливості реалізації нормативних ФО у сучасному узусі польської мови простежено на базі Національного корпусу польської мови (далі НКПМ) та Інтернету (усього 74 981 реалізація аналізованих ФО у контекстах³).

Значення ФО розглядаємо як конфігурацію сем трьох рівнів: сигніфікативного (найбільш узагальнене значення, основне розуміння суті одиниці екстралінгвальної дійсності; поняттєвий рівень), денотативного (додаткова конкретизуюча, уточнювальна інформація; предмет-

---

¹ Варто додати, що в тритомній бібліографії праць у сфері з польської фразеології „Матеріали до бібліографії польської фразеології” (1945–2005 рр.), що їх уклав фразеолог С. Бомба (Bańba 1998; 2003; 2008), не виявлено жодної статті, присвяченої дослідженню ФО на позначення віку людини в польській мові.

² ISJP, MSF, SEP, SFJP, SFWP, SFJPS, SFWUTIA, SJPD, USJP, WKS, WSE, WSJP, WSFJP, WSFPWNZP. Розшифрування скорочень подано у кінці статті (Перелік скорочень).

³ З них 21 29 фразеовживань є інноваціями польських ФО на позначення періодів людського життя.

ний рівень) і конотативного (оцінно-емоційно-стилістичного)⁴. До сфери конотації зараховуємо також певну загальнішу аксіологічну оцінку, що здійснюється в шкалі полюсів-антиподів: позитивного (+) та негативного (-). Певне додатне чи від'ємне семантичне забарвлення визначаємо на основі словникових дефініцій (т. зв. словникова конотація) та на підставі функціонування польських ФО на позначення періодів людського життя у НКПМ та Інтернеті (т. зв. контекстна конотація⁵). Допустимим при цьому вважаємо, з одного боку, зміну аксіологічного вектора ФО у площині *langue – parole*, з іншого, – бінарність аксіологічного забарвлення в межах однієї ФО (з перевагою певного (+ чи -) спрямування). Наприклад, нейтрально (під кутом зору аксіологічної оцінки (т. зв. нейтральний з огляду на конотацію лексикографічний опис)) здефінійована в різних словниках ФО *jesień życia* ('старший вік, кінець життя') в мовленнєвому вимірі набуває дуалістичної аксіологічної характеристики (з до-

⁴ Подібне розуміння тричленної структури фразеологічного значення можна простежити у працях (Тепляков 1987, 1990, 2005, 2010; Білоноженко, Гнатюк 1989; Ужченко 1990; Білоноженко 2004; Кравчук 2005).

⁵ Схожим чином конотацію, щоправда, на ґрунті лексичного матеріалу розрізняє Р. Токарський, розмежовуючи її на „конотацію мовної системи”, або „системну конотацію”, та „текстову конотацію” (Tokarski 2013: 232–233), яку виділяє слідом за Я. Пузиніною (Puzynina 1988, 1990). Терміном „текстова конотація” („konotacja tekstowa”) Я. Пузиніна послуговується у працях, присвячених дослідженню текстів Ц. Норвіда (Puzynina 1988, 1990), диференціюючи її різновиди – „позитивна / негативна текстова конотація”. „Позитивну” і „негативну конотацію” (на рівні словникової фіксації) у дослідженні ФО з рослинними номінаціями розрізняє Л. Пушко (2009). І. Салата у межах конотативного компонента значення ФО розглядає негативну / позитивну оцінку (щоправда, без використання відповідних термінів – „позитивна / негативна конотація”), стверджуючи, що „образне переосмислення не відбувається раптово і невмотивовано, а спричиняється певною оцінкою” (Салата 2011: 102). Оцінний компонент конотації ФО вивчали Т. Космеда (2000), М. Данелевічова (Danielewiczowa 1993) (використовує термін „konotacja wartościująca”) та Д. Кемпа-Фігура (Kępa-Figura 2001) (дослідниця послуговується терміном „текстова конотація”, що його запропонувала Я. Пузиніна). Оцінну характеристику певного поняття, що відповідає конкретній лексемі, Т. Кшешовський називає „аксіологічним зарядом” („ładunek aksjologiczny”), що може бути позитивним чи негативним (Krzeszowski 1999: 27).

мінуванням позитивного вектора). Позитивні чи негативні контекстні конотації кожної ФО у функціонуванні виявляємо двома шляхами: 1) на основі найближчого контекстного оточення цієї ФО: *Przecież jesień życia bardzo wielu obywateli naszego kraju jest uboga i bezbarwna* ((-) НКПМ: Sprawozdanie stenograficzne z obrad Sejmu RP z dnia 26.10.1994, 2 kadencja, 34 posiedzenie, 1 dzień); 2) на основі загального значення контексту: *Spokojnej jesieni życia w zdrowiu i pogodzie ducha doczekali się jubilaci, którzy obchodzili 60-lecie zawarcia związku małżeńskiego* ((+) НКПМ: „Gazeta Krakowska”) та ін.

Можна припустити, що фразеологія, як стереотипно „обтяжений” пласт мови, мала б відображати другу половину людського життя передусім у негативному забарвленні, першу, натомість, – у позитивному. Розуміємо водночас відносність такого твердження, адже як і в першій, так і в другій половині людського життя можна віднайти і переваги, і недоліки людської екзистенції в певному віці. Однак під час аналізу польських прислів'їв, певних асоціативних реакцій носіїв польської мови на слова *młody*, *stary*, а також літератури із психології, ми з'ясували, що у світлі стереотипних уявлень молодість, наприклад, має здебільшого позитивне маркування, а старість – передусім негативне. Так, у „Польському асоціативному словнику з додатком” Р. Гаваркевіча на стимул *młody* ми виявили 137 позитивних реакцій (напр.: *energiczny, piękny, silny, szczęśliwy, wesoly, witalność, zdrowy* і ін.) і 24 – негативні (напр.: *głupi, niedoświadczony, niepewny, nieroztropny, nieświadomy* і ін.) (Gawarkiewicz et al. 2008: 60–61). Іншу ситуацію спостерігаємо у випадку реакцій на слово-стимул *stary*: лише 13 позитивних реакцій (напр.: *doświadczony, doświadczenie, jary, mądry, mądrość, miły, szacunek* і ін.) і 82 – негативні (напр.: *brzydki, niedołączny, osamotniony, smutny, umierający, zmęczenie* і ін.) (Gawarkiewicz et al. 2008: 85). У „Новій книзі польських прислів'їв” за редакцією Ю. Кшижановського (Krzyżanowski 1970: 498–507; Krzyżanowski 1972: 306–317), згідно з нашим аналізом, містяться прислів'я, у яких молодість та старість окреслено неоднозначно щодо асоціативного трактування, однак певний домінуючий вектор у шкалі + /- все

ж простежується: молодість – 63% (+) : 37% (-); старість – 31% (+) : 79% (-). Низка дослідників, напр. А. Ангелова (2010: 187), М. Вольни (Wolny 2003: 193), теж указують на амбівалентний характер стереотипних уявлень про старість: з одного боку, це час мудрості, життєвої рівноваги, пошани тощо, з іншого – немочі, підупадку сил, хвороб і т. ін. Порівн. теж інформацію у „Психологічному тлумачному словнику”:

„[...] неправомірно пов’язувати з періодом старості лише регресивні явища – її можна розглядати і як період розвитку. З цього погляду старість – у випадку позитивного проходження попередніх вікових стадій – не що інше, як досягнення мудрості й почуття задоволеності, повноти життя, виконаного обов’язку, вищий рівень особистісної інтеграції. Проте якщо найголовніші завдання попередніх вікових етапів не реалізувалися, то старість супроводжується розчаруванням і почуттям марності прожитого життя, розпачем” (Шапар 2005: 504).

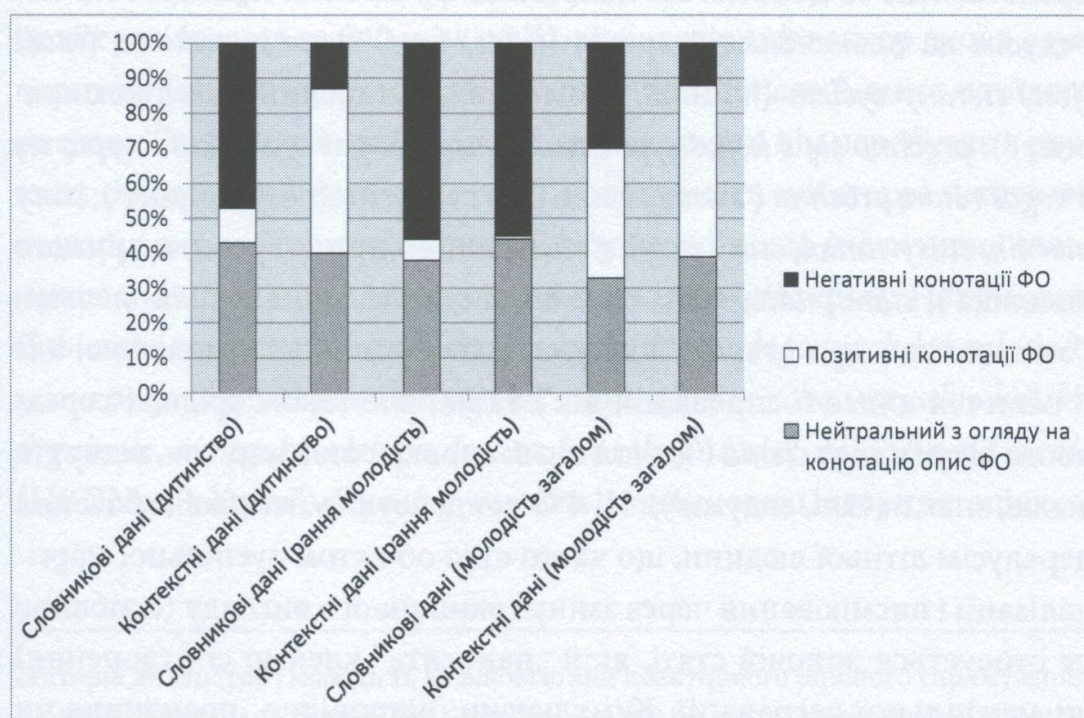
Уже на підставі словникових дефініцій можемо зробити висновок, що дитинство і молодість у польській мовній картині, реконструйованій на підставі її фразеологічного фонду, мають амбівалентний характер на шкалі аксіологічної оцінки. І так, негативні словникові конотації, наприклад, мають ФО (*ktoś ledwo odrósł od ziemi* (‘зверху про когось дуже молодого’); *bananowa młodość, złota młodość, złoty młodzienc* (‘багата, розбещена надмірним достатком молодь, яка веде безтурботний спосіб життя’), *pierwsza naiwna* (‘молода недосвідчена дівчина, яку можна легко використовувати’), *mieć mleko na brodzie, mieć mleko pod brodą, (być) z mlekiem pod brodą, mieć mleko pod nosem, mieć mleko pod wąsem* (‘дуже молодий, недосвідчений, незрілий’) та ін. Позитивне сприйняття дитинства чи молодості виражене за допомогою, наприклад, ФО *ciudowne dziecko* (‘надзвичайно здібна, талановита дитина’), *(być) w pełni życia* (‘книжн. бути здоровим, молодим, в добрій формі’), *(ktoś) (jest) młody duchem* (‘про старших людей: думати, поводитися, як молодий; бути енергійним, активним, цікавитися актуальними проблемами’) та ін.

Аксіологічний напрям значення ФО на позначення дитинства і молодості здебільшого зберігається і у функціональному вимірі (словникова конотація = контекстна конотація). Семантична переорієнтація відбувається лише в деяких контекстах з ФО (*ktoś*) *jeszcze nie odrósł od ziemi*: пейоративний вектор → меліоративний вектор. Неоконотатема 'із захопленням' ускладнює смислову структуру ФО (*ktoś*) *jeszcze nie odrósł od ziemi* у контекстах, де йдеться про певні здобутки, таланти суб'єктів, окреслених аналізованими ФО. Наприклад: *13 lat, na prawdę, koels jeszcze od ziemi nie odrosł a nagina jak perkusista Slayera....no może to nie pasuje do kościelnego klimatu ale ma talent gościu* (I: <http://baczaj.blox.pl>). Зміну конотативного спрямування виявлено також у межах значення ФО *złota młodzież* (негативні словникові конотації → позитивні контекстні конотації, що проявляються в різних, пейоративних і меліоративних, оцінних характеристиках молоді). Нормативне значення ФО *młody gniewny* 'молода людина, яка бунтується проти системи цінностей, яку представляють люди старшого покоління' викликає, очевидно, негативні асоціації в оцінці суб'єкта, номінованого цією ФО. Однак у контекстному оточенні знаходимо також вказівки на позитивну конкретизацію суб'єкта: поряд із сигніфікатором 'молодий' актуалізуються також денотативи 'талановитіший, ніж попередники (у певній галузі)', 'успішний', 'амбітний', 'наполегливий', 'на якого покладають надії'.

Окремі ФО, які у словникових дефініціях інтерпретовано нейтрально, часто проявляють свою семантичну гнучкість у контексті, під дією якого набувають позитивних чи негативних конотативних нашарувань. Збагачення семами позитивної оцінки виявлено, зокрема, для ФО *wiosna życia*, яка служить для найменування молодості людини. Наприклад: *...człowieczkiem wkraczającym w tzw. wiosnę życia (och! doprawdy piękny wiek – niech go piorun strzeli)...* (НКПМ: „Акант”). Схожу ситуацію (нейтральний з огляду на конотацію лексикографічний опис → позитивна контекстна конотація) простежуємо у теж випадку ФО (*ktoś*) *(jest) podszyty dzieckiem* ('хтось має риси дитини'); *młoda kadra, młode siły* ('молоді люди, які розпочинають якусь

діяльність, роботу'), *młoda gwardia* ('молоді люди, майбутнє народу'). Протилежну зміну аксіологічного спрямування (нейтральний з огляду на конотацію лексикографічний опис → негативна контекстна конотація) простежено в узусі для ФО *głupi wiek* ('час підростання та дозрівання'), яка часто актуалізується в контекстах, де йдеться про гідну осуду поведінку підлітків (уживання наркотиків, скоєння злочинів, самогубства, сутички з поліцією тощо).

Діаграма 1. Зіставлення словникової та контекстної конотації польських ФО на позначення першої половини людського життя

Фразеологічні засоби вираження середнього віку та старості (пізньої чи загалом) конденсують світоглядну систему носіїв польської мови. Уже на рівні словникових даних польські ФО на позначення періодів другої половини життя людини характеризуються аксіологічною неоднозначністю. Меншою мірою у словниках фразеологічно експліковані певні позитивні явища, що мають місце у цих темпоральних континуумах: наприклад, не лише номінація віку,

а й констатація наявності вітальних сил закріплена головним чином за ФО на позначення середнього віку – *(być) w sile wieku* ('бути в періоді перед старінням, але все ще відзначатись активністю'), *wiek męski, lata męskie* ('період у житті чоловіка, під час якого він перебуває у розквіті розумових і фізичних сил'), одиничний випадок фразеологічного позначення старості загалом – *stary, ale jary* ('старий, але здоровий, сильний, сповнений життєвих сил'). Ці ФО мають позитивну словникову конотацію. Деструктивні процеси в людському організмі (як у фізичному, так і розумовому вимірі), що відбуваються в міру його старіння, глибинніше і масштабніше представлені за допомогою польських фразеологічних засобів передусім на позначення старості (*(ktoś) (jest) sterany wiekiem, (ktoś) (jest) sterany życiem* ('книжн. утомлений, знищений унаслідок старості'); *próchno się z kogoś sypie, trociny się z kogoś sypią, kości sypią się z kogoś i stare próchno* ('зневажливо про стару, немічну людину'); *stary piernik, stary ramol, stary grzyb* ('зневажливо про старого, немічного чоловіка'); *stare pudło, stara ropucha, Z tyłu liceum, z przodu muzeum* ('зневажливо про старшу жінку, яка хоче виглядати молодою, але її обличчя видає її справжній вік') та ін., але також зрідка і середнього віку (*smuga cienia* ('життя після сорока років, смуток, відчуття жалю, знак печалі, задуми')). Ці ФО конденсують негативне бачення передусім літньої людини, що часто стає об'єктом суспільної маргіналізації і висміювання через зміну зовнішнього вигляду (особливо це стосується жіночої статі, якій „наносять” клеймо спотворення) чи ментальної деградації. Кумулюючи, відповідно, позитивне чи негативне образотворення людини середнього чи старшого віку, вищеподані ФО семантично узгоджуються з контекстним оточенням, у якому не лише вичерпно висвітлено семантичну ємність ФО, кодифіковану в лексикографічних джерелах, а й розкрито нові грані її вияву. Наприклад, ФО *smuga cienia*⁶ під впливом лексичного фону

⁶ Внутрішня форма цих ФО слугує яскравим підтвердженням прийнятої на початку роботи тези про аксіологічний поділ життя людини на два темпоральні

висловлювання „живиться” новими семантичними нюансами: виникає уявлення про другу половину життя як часу занепаду, смутку, страху. Наприклад: *Marnie zarabia, cierpi na niemoc twórczą, o miłosnych uniesieniach szkoda w ogóle mówić. Wszystko wskazuje na to, że wkroczył już powoli w „smugę cienia” i powinien zapomnieć o młodości* (НКПМ: „Gazeta Poznańska”). Схожу ситуацію спостерігаємо у випадку ФО *(ktoś) (jest) sterany wiekiem, (ktoś) (jest) sterany życiem* – ідеться про хвороби, самотність як супровідні явища життя людини похилого віку (негативна словникова конотація = негативна контекстна конотація). Органічну єдність мови-коду й реалізації цього коду в процесі мовлення порушено лише в деяких контекстах, де актуалізується ФО *wiek męski*, аксіологічний вектор якої в узусі отримав інший напрямок. Фразеологічно цілісний зміст стійкого вислову (‘період у житті чоловіка, під час якого він перебуває в розквіті розумових і фізичних сил’) доповнюють додаткові негативні нашарування – ‘смуток’, ‘занепад’, ‘труднощі’ тощо (позитивна словникова конотація ≠ негативна контекстна конотація). Наприклад: *Zabierajcie więc ze sobą na drogę, wychodząc z łagodnych lat młodości w surowy, okrutny wiek męski, zabierajcie ze sobą wszystkie ludzkie drgnienia, nie zgubcie ich po drodze, już ich później nie odnajdziecie* (НКПМ: „Polityka”). Протириччя між словниковою інтерпретацією та

сектори: дитинство і молодість як вікові етапи позитивного оцінного спрямування, з одного боку, та середній вік і старість як вікові етапи негативного оцінного спрямування, з іншого. До такого висновку схиляє аналіз значення ФО *przekroczyć smugę cienia, przejść smugę cienia, smuga cienia* крізь призму конотацій одного з їхніх компонентів *cień*: тінь як темрява, як протиставлення світлу, звідки постають інші діалектичні пари – зло / добро; ніч / день; пасивність / активність; статика / динаміка тощо (порівн. теж ФО *blaski i cienie czegoś* ‘позитивні і негативні сторони чогось’). Друга половина життя (починається в середньому віці, який закономірно переходить у старість), окреслена аналізованими ФО, сприймається, відповідно, як гірша, ніж попередня, фаза розвитку онтогенезу, у якій, очевидно, все частіше турбують якісь негаразди, дошкуляють захворювання, простежується загальний занепад вітальних сил тощо.

узуальним функціонуванням виникають також стосовно семантики ФО *wiek balzakowski*: позитивна конкретизація зовнішності жінки середнього віку ('приваблива', згідно з ISJP) не знаходить фактологічного підтвердження у контекстній базі НКПМ та Інтернету, адже цією ФО носії польської мови номінують жінку, чия краса вже зів'яла; жінку з відсутнім смаком, до того ж приречену на невдачі в особистому (інтимному) житті (позитивна словникова конотація ≠ негативна контекстна конотація). Наприклад: *Kobieta kiedy wejdzie w wiek balzakowski zwykle dostaje już tylko ochłapy – różnych nieudaczników / życiowych rozbitków / kaleki* (I: <http://www.pudelek.pl>).

Помітним фактом, виявленим у процесі аналізу лексикографічного опису аналізованих ФО, є відсутність у загальній номінації чи то середнього, чи старшого віку людини додаткової (позитивної чи негативної) конотації (порівн. *dojrzały wiek* „період життя між молодістю і старістю”; *jesień życia* „старість” та ін.). Контекстне оточення таких ФО збільшує інвентар їхніх семантичних ознак і часто детермінує появу позитивних чи негативних уявлень про значення цих ФО (нейтральний з огляду на конотацію лексикографічний опис → контекстна позитивна / негативна конотація). Так, зокрема, людина, чий вік виражено за допомогою ФО *dojrzały wiek*, характеризується добрим самопочуттям і гарним виглядом, активністю, вона займається спортом, наукою, хобі. Наприклад: *To byli niezwykli ludzie, ogarnięci atakiem sportu, porywali zapalem, energią, chłopcą brawurą w dojrzałym wieku* (НКПМ: „Gazeta Krakowska”).

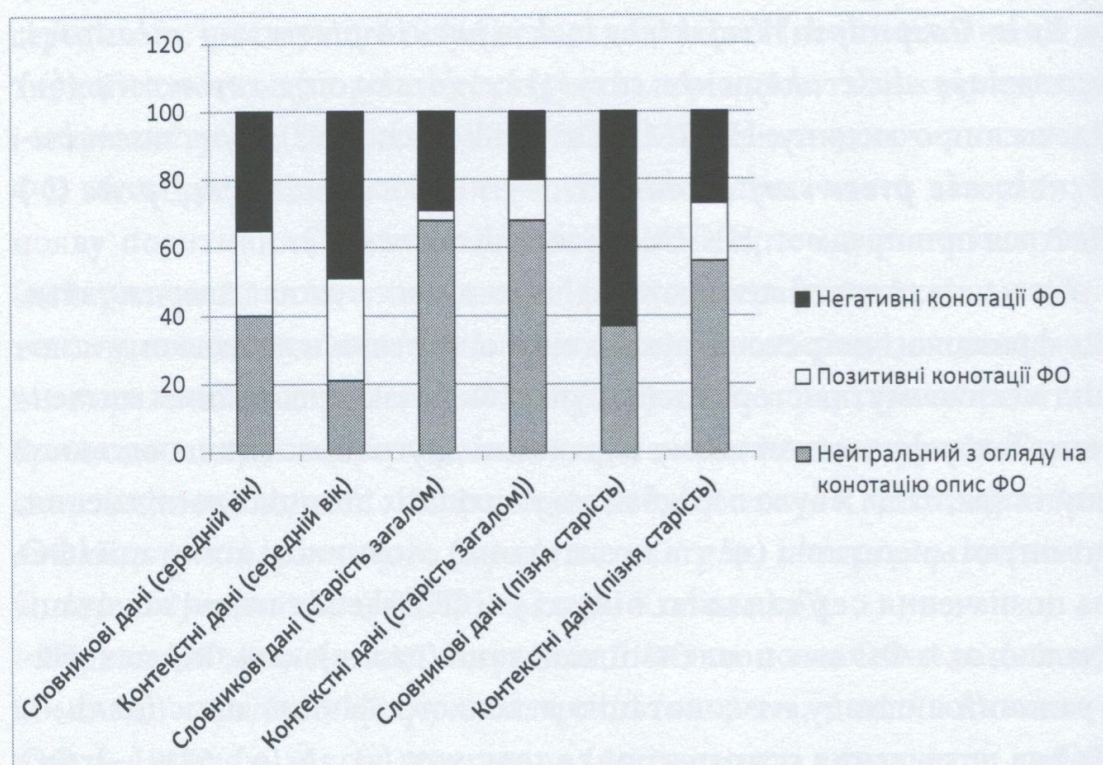
Приклади мовленневої актуалізації ФО на позначення загальної номінації середнього віку та старості (зокрема, й пізньої) експонують більшою мірою позитивне (йдеться про активність, добре самопочуття, енергію і життєрадісність, гумор, мудрість, красу, любов тощо), ніж негативне (хвороби, убогість, самотність, стрес, страх, страждання тощо) розуміння цих вікових періодів. Наведемо приклади співвідношення негативних та позитивних контекстних конотацій деяких ФО: *sędziwy wiek* – 10% (-) : 90% (+); *jesień życia* –

18% (-) : 82% (+); *dojrzały wiek* – 20% (-) : 80% (+); *(być) w słusznym wieku* – 20% (-) : 80% (+); *późny wiek* – 26% (-) : 74% (+), але *na stare lata* – 62% (-) : 38% (+) та ін. Іноді змінність аксіологічних нашарувань безпосередньо залежить від того, в якому саме значенні актуалізується полісемічна ФО. Так, якщо у валентні зв'язки з ФО *(być) nie pierwszej młodości* ('не надто молодий, середнього віку', 'старий; також стосовно речі') вступає лексема на позначення людини, то у словесному оточенні цієї ФО можна віднайти лише назви позитивних явищ, що мають місце в старості людини; часове ж окреслення існування якоїсь речі, експліковане за допомогою ФО *(być) nie pierwszej młodości*, „підкріплюється” коментарем щодо непридатності цієї речі, яка часто потребує ремонту. Наприклад: *Wielu naszych emerytów występuje w gierałtowickim chórze „Skowronek” i udziela się w Kole Gospodyń Wiejskich. Ludzie już nie pierwszej młodości, uprawiają dość aktywnie turystykę górską czy rowerową* ((+) йдеться про людину; НКПМ: „Dziennik Zachodni”); *Tymczasem budynek, nie pierwszej młodości, wymaga coraz więcej prac* ((-) йдеться про предмет; НКПМ: „Gazeta Krakowska”).

Отже, на підставі лексикографічних даних можна стверджувати, що фразеологічна реконструкція вікової картини в польському етнолінгвістичному просторі є дещо суперечною із стереотипним мисленням. Так, у фразеологічному вираженні другої половини людського життя так, як це й було передбачено у вихідних позиціях дослідження, домінують негативні (на тлі позитивних) словникові конотації (ФО на позначення середнього віку: 35% ФО має негативні конотації (далі -), 25% ФО має позитивні конотації (далі +), 40% ФО має нейтральний з огляду на конотацію лексикографічний опис (далі ~)); ФО на позначення старості загалом: 29% (-), 3% (+), 68% (~); ФО на позначення пізньої старості: 63% (-), 37% (~), жодна з ФО не має позитивних конотацій). У випадку експлікації першої половини людського життя стереотипний візерунок відповідних періодів кризь призму польської фразеології набуває інших параметрів. За допомогою стійких висловів носії польської мови, згідно з даними словників,

дуже часто висвітлюють негативні явища першої половини людського життя, особливо в дитинстві (ФО на позначення дитинства: 47% (-), 10% (+), 43% (~)) та ранній молодості (ФО на позначення ранньої молодості: 56% (-), 6% (+), 38% (~)), що характеризується численними соматичними, психічними і соціальними змінами: окреслення бунтівничості, ментальної незрілості, надмірного гультайства підлітків тощо). Позитивні словникові конотації, щоправда, у невеликому співвідношенні, домінують у випадку ФО на позначення молодості загалом: 30% (-), 37% (+), 33% (~).

Діаграма 2. Зіставлення словникової та контекстної конотації ФО на позначення другої половини людського життя

Варто, однак, наголосити, що аналіз функціональної реалізації ФО на позначення віку людини дає змогу стверджувати про більше / менше підсилення (порівняно із словниковими) позитивних контекстних конотацій ФО на позначення дитинства (позитивні ко-

нотації, згідно зі словниковими даними (далі – СД), має 10% ФО, а згідно з контекстними даними (далі – КД) – 47% ФО); молодості загалом (37% (СД) : 49% (КД)); старості загалом (3% (СД) : 12% (КД)); пізньої старості (0 (СД) : 17% (КД)). Позитивні словникові конотації в текстах послаблюються, натомість, у випадку ФО на позначення ранньої молодості (6% (СД) : 0,2% (КД)). У значенні ФО на позначення середнього віку в узусі сучасної польської мови (дані НКПМ, Інтернету) спостерігаємо підсилення і позитивних (25% (СД) : 30% (КД)), і негативних конотацій (35% (СД) : 49% (КД)).

Приріст позитивних конотацій ФО на позначення періодів людського життя спостерігаємо під впливом їхнього мінімального чи максимального контекстів, у яких віднаходимо різні вказівки на позитивні явища, події тощо, які відбуваються / пов'язуються з тим чи іншим віковим періодом, окресленим польськими фразеологічними засобами. Йдеться передусім про ФО не лише з позитивною словниковою конотацією (яка в текстах поглиблюється: ФО *siudowne dziecko*, *(być) w kwiecie wieku*, *młoda krew*, *świeża krew*, *jak młody bóg*, *(ktoś) (jest) młody duchem*, *(być) wiecznie młodym*, *druga młodość*, *przeżywać drugą młodość*, *(być) w sile wieku*, *stary, ale jary* та ін.), а головним чином нейтральних ФО (ФО *(ktoś) (jest) podszyty dzieckiem*, *młoda kadra*, *(być) nie pierwszej młodości*, *sędziwy wiek* та ін.), іноді також ФО з негативною словниковою конотацією (деякі контексти, у яких реалізуються, зокрема, ФО *(ktoś) ledwo odrósł od ziemi*, *młody gniewny*, *złota młodość*). Найяскравіше переорієнтація аксіологічного напрямку простежується у значенні ФО на позначення старості загалом. На основі контекстного матеріалу виявлено суттєву трансформацію сприйняття старості загалом крізь призму фразеологічного пласту польської мови: із нейтралізації (лексикографічні дані) у бік її меліоризації (дані НКПМ та Інтернету): ФО *sędziwy wiek*, *jesień życia*, *dojrzały wiek*, *(być) w słusznym wieku*, *różny wiek* та ін. Це свідчить, своєю чергою, про зрушення у світоглядній системі поляків, зокрема йдеться про зміну часовідчуття і послаблення конфронтації психологічного та біологічного віку людини, що знаходить віддзеркалення в мові.

Перелік скорочень

- ISJP – Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- MSF – Iglukowska T., Kurkowska H., 1996, *Mały słownik frazeologiczny*, z. 1: *Czas. Przestrzeń. Ilość. Liczba. Stopień*, Warszawa.
- SEP – Dąbrowska A., 2005, *Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*, Warszawa.
- SFJP – Podlawska D., Świątek-Brzezińska M., 2011, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa–Bielsko-Biała.
- SFJPS – Skorupka S., 1967, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- SFWP – Bąba S., Liberek J., 2001, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
- SFWUTIA – Nowakowska A. (red.), 2005, *Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym*, Wrocław.
- SJPD – Doroszewski W. (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, Warszawa [online], www.sjpd.pwn.pl.
- USJP – Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- WKS – Mosiołek-Kłosińska K., Ciesielska A., 2001, *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- WSF – Lebda R., 2009, *Wielki słownik frazeologiczny*, Kraków.
- WSFJP – Müldner-Nieckowski P., 2003, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- WSJP – Żmigrodzki P. (red.), 2007, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków [online], www.wsjp.pl.
- WSFPWNZP – Kłosińska K., Sobol E., Stankiewicz A. (red.), 2005, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa.

Бібліографія

- Ангелова А., 2010, *Рефлексія старості в українських приказках та прислів'ях*, „Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого”, вип. 6, с. 186–198.
- Білоноженко В.М., 2004, *Фраzeологічне значення*, [в:] В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (ред.), *Українська мова: Енциклопедія*, Київ, с. 772–773.

- Білоноженко В.М., Гнатюк І.С., 1989, *Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів*, Київ.
- Космеда Т., 2000, *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки*, Львів.
- Кравчук А., 2005, *Новий тип дефініції фразеологізмів у польських словниках*, „Проблеми слов'язнавства”, № 55, с. 181–196.
- Пушко Л.В., 2009, *Аксіологічна функція фразеологізмів і метафоричних ботанічних номінацій із компонентами „дуб” і „дерево”*, вип. 11, т. X (122), с. 39–43.
- Сагата Ю.І., 2013, *Динамічні процеси в сучасній польській фразеології з анімалістичним компонентом: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.03 „Слов'янські мови”*, Львів.
- Салата І., 2011, *Фразеологічний образ і оцінка денотата в етнокультурі (на матеріалі української та англійської мов)*, „Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство”, вип. 95 (1), с. 101–107.
- Тепляков І.М., 1987, *Денотативний і сигніфікативний аспекти значення у смисловій структурі кількісних фразеологізмів чеської мови*, „Проблеми слов'язнавства”, № 35, с. 82–87.
- Тепляков І. М., 1990, *До проблеми розмежування системної і функціональної фразеології*, „Проблеми слов'язнавства”, № 41, с. 54–61.
- Тепляков І.М., 2010, *Конфронтація фразеологізмів на рівні системи та функціонування (на матеріалі слов'янських мов)*, „Мовознавчі студії: Фразеологізм і слово у тексті і словнику (за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75-річчя від дня народження професора Мар'яна Демського)”, вип. 2, с. 394–405.
- Тепляков І.М., 2005, *Фразеологічна семантика (на матеріалі деяких слов'янських мов)*, „Проблеми слов'язнавства”, № 55, с. 156–163.
- Ужченко В.Д., 1990, *Українська фразеологія*, Харків.
- Шапар В.Б., 2005, *Сучасний тлумачний психологічний словник*, Харків.
- Danielewiczowa M., 1993, *O pojęciu konotacji wartościującej*, [w:] R. Grzegorzycyka, Z. Zaron (red.), *Polono-Slavica Varsoviensia. Studia semantyczne*, Warszawa, s. 131–142.
- Wąba S., 1998, *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 1945–1995*, Poznań.
- Wąba S., 2003, *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 1996–2000*, Poznań.

- Bąba S., 2008, *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 2001–2005*, Poznań.
- Brzozowska M., 2009, *Etymologia a konotacja słowa. Studia semantyczne*, Lublin.
- Gawarkiewicz R., Pietrzyk I., Rodziewicz B., 2008, *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*, Szczecin.
- Kępa-Figura D., 2001, *Miejsce konotacji tekstowych w semantycznej strukturze słowa*, [w:] A. Pajdzińska, R. Tokarski (red.), *Semantyka tekstu artystycznego*, Lublin, s. 293–305.
- Krzyszowski T., 1999, *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*, Toruń.
- Krzyżanowski J., 1969–1978, *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich: w 4 t.*, Warszawa.
- Lachur Cz., 1997, *Jednostki peryferii frazeologicznej w kręgu wykładników relacji temporalnych*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Naukowej*. Szczecin, 16–17.10.1997, Szczecin, s. 226–232.
- Malec T., 1985, *Na okrągło*, „*Język Polski*”, R. LXV, z. 4, s. 306–307. *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, <http://nkjp.pl>.
- Potent-Ambroziewicz M., 2013, *Starość w języku młodzieży współczesnej*, Lublin.
- Puzynina J., 1988, *Konotacje leksykalne w interpretacji tekstu literackiego. Na przykładzie purytanizmu Cypriana Norwida*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Konotacja*, Lublin.
- Puzynina J., 1990, *Słowo Norwida*, Wrocław.
- Rabczuk A., Kuś K., 2008, *Od zmierzchu do świtu – nietarantinowska frazeologia*, „*Kwartalnik Polonicum*”, nr 8, s. 42–44.
- Tokarski R., 2013, *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej*, Lublin.
- Wolny M., 2003, *Językowy obraz starości ludzi i zwierząt w polszczyźnie*, „*Język a Kultura*”, t. 15, s. 189–199.

Aksjologiczny komponent znaczenia polskich frazeologizmów na określenie okresów życia człowieka

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest analizie zakodowanego w zasobie frazeologicznym polszczyzny wartościowania ludzi w dzieciństwie, młodości, średnim wieku i starości. Uwagę poświęcono głównie analizie porównawczej konotacji syste-

mowych, wynikających z definicji słownikowych, z konotacjami kontekstowymi, ujawniającymi się w otoczeniu słownym badanych frazeologizmów. Osobliwości konotacji kontekstowych analizujemy w bogatej bazie NKJP oraz Internetu.

The axiological component of the meaning of Polish idioms to denote lifetime periods of man

Summary

The article is devoted to the analysis of evaluating people in childhood, youth, middle age and old age encoded in the Polish phraseology. The attention was mainly focused on the comparative analysis of systemic connotations, shown in dictionary definitions, with contextual connotations, revealed in the verbal surroundings of the researched idioms. The peculiarities of contextual connotations were found out in the rich NKJP database and the Internet.